اَلْآيَةُ
AYET

اَلْآيَاةُ Kur'an terminolojisinin en önemli kavramlarından biri olan ayet, (çoğ. âyât ve ây) Arap dilinde, işaret, iz, belirti, delil anlamlarına gelmektedir. Kur'an, ayet deyimini, mucize karşılığı olarak da kullanmaktadır. Kur'an ayrıca, ayet kelimesini genellikle beyyine (açıklık, aydınlık, delil) kelimesiyle nitelendirmektedir.

Kur'an terminolojisi ve Kur'ansal perspektif açısından bakarak konuşursak, ayetin, insanı Allah'a kılavuzlayan, ona Allah'a gidişinde iz ve işaret veren her şey olduğunu söylememiz gerekir. Bir müslüman şair bu inceliğe dikkat çeken darbımesel olmuş bir dizesinde şöyle diyor:

"Her şeyde onu gösteren bir ayet vardır. Onun birliğini bize anlatır."

Kur'an'ın belirli parçaları da, insanın Allah'a götürülmesinde rol aldıkları için, ayet diye adlandırılmıştır.

Bugünkü tertip şeklini esas alırsak Kur'an'da, 3300 küsur ayet vardır. Bunların bazıları bir cümle, hatta bir harf olduğu halde, bazıları bir sayfa tutabilmektedir.

Tanrısal vahiy Hz. Peygamber'e ayetler halinde gelirdi. Vahyin her gelişinde, bir veya birkaç ayetten oluşan bir buyruklar kümesi söz konusudur. Bu buyruklar, 'iniş sebebi' diye adlandırılan olay veya olaylar üzerine gelir, böylece tanrısal mesajın insan hafıza ve hayatına iyice yerleştirilmesi sağlanırdı.

Vahyin Hz. Peygamber'e gelişine aracılık eden Cebrail adlı melek, yine Allah'tan aldığı bir emirle, her ayetin konması gereken yeri de, Hz. Peygamber'e gösteriyordu. İş bununla da kalma-

mıştır. Cebrail her yıl, o ana kadar gelmiş bulunan Kur'an ayetlerini, Hz. Peygamber'le mukabele ediyordu. Yani, toplanmış bulunan Kur'an vahiylerini, Hz. Peygamber'le karşılıklı okuyarak ayetlerin olmaları gereken yerde bulunup bulunmadıklarını kontrol ediyorlardı. Bu mukabele işi, peygamberliğin son yılında, yani Hz. Peygamberin öldüğü yılda iki defa yapılmıştır. Ve Hz. Peygamber buna bakarak, vahyin bitmek üzere olduğunu ve ölümünün yaklaştığını anlamıştır.

Anlaşılan o ki, her ayetin Kur'an'daki diyalektik bünyesinde hangi ayetlerle irtibatlı olduğuna karar verme yetkisi, insanın sistem tutkusuna ve spekülasyon zaafına bırakılmadan, bizzat Yaratıcı Kudret tarafından belirlenmiştir. İslam bilginleri, özellikle Kur'an'ın yorumunu meslek edinmiş olan müfessirler, hayranlık verici bir tespitle 'siyak ve sibak karinesi'nden söz ederler. Bunun anlamı, bir ayetin kendisinden sonraki ve önceki ayet veya ayetlerle ilişkisinden doğan incelikler veya elde edilen sonuçlardır.

Kur'an'ın tertibi kronolojik veya sistematik değil, diyalektiktir. Bu yüzdendir ki, Kur'an okundukça okunur ve en küçük anlamda bir bıkkınlık getirmez. Bu, onun mucizelerinden biridir.

Kur'an, evrenin tümünü ve oluşu bir ayetler topluluğu olarak tanıtır. Bu ayetlerin, insanı kuşatan dünyada yer alanlarına Kur'an âfâkî ayetler, insanın kuşattığı âlemde, yani insanın iç dünyasında yer alanlarına enfüsî ayetler demektedir. (2/190; 41/53; 51/20) Âfâkî ve enfüsî ayetlerden bahseden Kur'ansal beyanlar, ayetlerin hedefinin varlık ve oluş gerçeği ile Yaratıcı Kudret'in anlaşılıp kavranması olduğuna dikkat çekmektedir.

Varlık ve oluşun tamamım ayet olarak gören Kur'an, varlık ve oluşun tamamını mucize sayıyor demektir. Esasen, Kur'an'a göre, hayatın tümü mucizedir. Bu mucizenin hayranlık verici görünümü arkasındaki evrensel şuuru ve yaratıcı sırrı fark edebilmek, hiçbir ayrım yapmadan bütün ayetleri tetkik etmeye bağlı bulunuyor. Ayetler arasında ayırım yapmak, gerçeğin yakalanmasını engeller veya insanın yanlış, eksik bilgilere teslim olmasına yol açar.

Her şey ayettir. Kur'an'ın ifadelerini kullanırsak, tanrısal vahiyler, peygamberler, gökler, yeryüzü, gece, gündüz, diller, renkler, tarihsel kalıntılar, böcekler, fosiller, gözyaşı, keder, sevinç, rüzgâr, yağ-

mur, doğum, ölüm, sevgi, nefret vs. vs. hep birer ayettir ve hepsinin incelenmesi insanın görevidir. (Ayetler konusunda daha geniş bilgi için bk. Öztürk; *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf,* Allah'ın Ayetleri bölümü)

Demek oluyor ki, vahiy aracılığıyla indirilen (tenzili) ayetler olduğu gibi, yaradılış yoluyla varlıklar dünyasına çıkarılan (tekvini) ayetler de vardır. Ve bu ayetlerin tümü yaratıcı şuuru gösterme bakımından delil niteliğindedir. Sûfî-müfessir Bursalı İsmail Hakkı (ölm. 1137/1725) bu gerçeği şu güzel cümlesiyle ifadeye koymuştur:

"Ayât-ı tenzîlîye nice ise, ayât-ı tekvîniye dahi burhan-ı ilahîdir." (Bursevî, *Kenz-i Mahfî,* 136)

Şuurla maddeyi aynı bünyede birleştiren insan hem bir ayetler topluluğudur, hem de ayet okuyabilen tek varlıktır. İnsan, deyim yerinde ise, evrende kendisinin bir ayrıntılanmış şeklini seyretmektedir. Bursalı İsmail Hakkı bu noktaya değinirken de şöyle diyor:

"İnsan metin, âlem bu metnin şerhidir. Resul ise Kur'an hükmündedir." (Age. 2)

İnsanın kuşattığı âlemdeki ayetlere Kur'an tarafından enfüsî, insanı kuşatan âlemdeki ayetlere âfâkî dendiğini görmüştük. İnsan, Kur'an'ın seyr (yürüyüş, sefer, dolaşma) dediği bir incelemeyle bu ayetlerin tamamını tetkik etmelidir. Seyir, insanın içindeki ayetlere yönelikse buna enfüsî seyir, dıştaki ayetlere yönelikse buna âfâkî seyir denir.

Seyrin sonu yoktur. Çünkü ayetlerin sonu yoktur.

Cenab-ı Hak sürecin içinde hatta sürecin bizzat kendisi olarak Vâsi' (genişleyip yayılan) adını alır. Bunun içindir ki Kur'an'a dayanarak şunu söyleyebiliriz:

Evren sonsuz değildir ama sınırlı da değildir.

Evrenin bir sonu vardır ama bu son gelinceye kadar genişleme devam etmektedir. Bu demektir ki, oluş yani ayetler resmigeçidi devam etmektedir. Kur'an bu inceliğe dikkat çekerken şöyle diyor:

"Biz bir ayeti silip yok ettiğimizde veya onu unutturduğumuzda yerine ondan daha iyisini yahut onun bir benzerini mutlaka getiririz." (Bakara, 106)

Öte yandan Kur'an, insanı Allah'ın zâtı üzerinde değil, O'nun, eserleri üzerinde düşünmeye çağırmaktadır. Gerçeğe varışın güvenilir yolu tüme varımla tümden gelişi uyuşturmaktır. Ancak Kur'an, tüme varımı, ayetleri değerlendirme yolu olduğundan, asla prangalamaz. Başka bir deyimle Kur'an, nasıl sorusunun cevap alanına girmez; niçin sorusunun cevap alanıyla ilgilenir. Nasıl alanının verilerini, niçin sorusuyla irtibatları açısından değerlendirir. Böylece Kur'an, aklîleştirmenin (rasyonalizasyonun) gerektiği yerde vahyi bir susturucu baskı olarak değil, bir ufuk açıcı pencere olarak devreye sokar. Kur'an bilir ki, tüme varımın gerektiği yerde tümden gelimi kullanmakta ısrar, inkâr ve materyalizme zemin hazırlar.

Kısacası, Kur'an, tabiatı tetkik yolunun yürünmesini bir materyalizm olarak görmez. 18. yüzyıl Fransız materyalizmi -ki materyalizmin nüvesi sayılır- yaratıcı şuurun inkâr edilmemesi şartıyla, ayetleri tetkik emrinin bir ihyasıdır. Fakat bu, dine (kiliseye) rağmen vücut bulduğu için bu hareketin zaferi, dinlerin iflası gibi görülmüştür.

Kur'an, Zât'tan (Yaratan'dan) sıfatlara (yaratılmışlara) gitmek yerine, sıfatlardan Zât'a gitmeyi esas almakla insanı, dış dünyayı ve kendini birlikte incelemenin en güvenilir yol olduğu gerçeğine çağırmıştır.

Ayetlerin incelenmesi, incelediğimiz varlığın benliğini yakalamada bize en büyük yardımı yapacaktır. Hz. İsa'nın dediği gibi: "Melekût hem içinizdedir hem dışınızdadır." (Thomas, 3/7-8) Ne yazık ki kilise, Melekût'un dışımızdaki tecellilerine bakmayı bir tür cinayet gibi cezalandırmıştır. Patristik felsefenin babalarından biri olan Saint Ambroise (ölm. 397) şöyle diyordu: "Yeryüzünün niteliği ve durumu üzerinde tartışmak ahirette bizim ne işimize yarar?" Böyle bir yaklaşım, kâinatı, böcek kanadından galaksilere kadar ayetler topluluğu gören Kur'an'ın onayını alamaz. Çünkü 'Yeryüzünde kör olan, ahirette de kördür ve yol bakımından en sapık olan da odur." (İsra, 72)

Ayetler nasıl incelenir?

Bir ayetler topluluğu olan varlık ve oluş, insan tarafından incelenmeli, ayetlerin taşıdığı sırlar ortaya çıkarılmalıdır. İnsanın görevi de budur, varoluş nedeni de... Kur'an'ın insandan istediği temel faaliyet işte bu, 'ayetlerin incelenmesi' faaliyetidir. Çünkü hem insana hizmet hem Allah'a ibadet ve hem de yeryüzünün mamur ve mutlu hale getirilmesi, ayetlerin gereğince incelenmesiyle gerçekleşecektir.

Ayetlerin incelenmesinde sadece bu işe özgü özel bir bilgiden, örneğin George Friedrich Meier (ölm. 1777) tarafından öncülüğü yapılan semiology (işaretler ilmi) denen bilgi dalından değil, tüm bilgi imkânlarından yararlanmamız istenmektedir. (Ayetler, Meier ve semiology hakkında bk. Grondin; *Introduction to the Philosophical Hermeneutics,* 55-57)

Şunu da unutmayalım ki, Kur'an'ın itham edici temel kavramlarından biri olan 'küfür', en çok kullanıldığı anlamlardan biriyle, gerçeği, ayetleri örtme'nin adıdır. Ayetleri tetkik dışına itmek, onlara sırt dönmek açık bir küfürdür; bunu yapanlar da kâfirdir. Sırt dönülen ayetin Kur'an ayeti olmasıyla madde dünyasına ait olması (örneğin fosiller veya tarih kalıntıları olması) arasında hiçbir fark yoktur.

Küfür, Kur'an'a dayanarak, 'bilimin işlerliğine engel olmak' anlamında da tanımlanabilir. Bunda şaşılacak hiçbir yan da yoktur. Âli İmran suresi'nin 7. ayeti olan omurga beyyineye göre, Kur'an'ın ayetleri muhkem ve müteşâbih olarak iki ana kısma ayrılır. Muhkemler, Kur'an'ın az bir kısmıdır. Büyük çoğunluk (yüzde 90 civarında) müteşâbih ayetlerdir. Müteşâbihleri bir Allah bilir, bir de bilimde derinleşen bilginler. Müteşâbih ayetleri yani Kur'an'ın yüzde doksanına yakınını işler hale getirip insan hayatına sokmak, bilim faaliyeti gerektirmektedir.

Kur'an ayetlerinin iman ve ibadet konusu olan muhkemlerini inkâr edenlere kâfir derken, yüzde doksanlık müteşâbih kısmın inkâr veya ihmaline ses çıkarmamak, Kur'an'ın onaylayacağı bir tavır değildir. O halde, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Allah'ı, ahireti, namazı, orucu... inkâr insanı nasıl kâfir yaparsa bilimi, düşünceyi, gözlemi, deneyi, tetkik ve tahlili inkâr da aynen öyle kâfir yapar. İkisinin inkârı ise kişiyi, deyim yerinde ise 'çifte kav-

rulmuş kâfir' yapar.

Kur'an, insanın ayetlere karşı tavrını eleştirmekte ve ona sitem etmektedir. Çünkü insan, birçok ayeti görmezlikten gelmektedir. Kimi, içine kapanarak dış dünyadaki ayetleri ihmal etmekte, kimi, dış dünyaya açılıp içindeki ayetleri unutmaktadır. Şimdi şu yakınışa bakın:

"Göklerde ve yerde nice ayetler/mucizeler var ki yanlarından geçerler de dönüp bakmazlar bile." (Yusuf, 105)

Ayetleri incelemek ve bu incelemeden beklenen sonucu almak için birtakım yetenekler, bilgiler, donanımlar gerekmektedir. Ayrıca niyet, sabır ve gayret gerekmektedir. Kur'an bu 'gerekenler'i, kendi üslubuyla çok etkileyici ve sarsıcı ifadelerle vermektedir. Gerekenlerin bazıları her ayetin incelenmesinde kaçınılmazdır. Bazı gerekenler ise sadece bazı ayetlerin tetkiki için lüzumludur.

Ayetlerin incelenmesinden sonuç almak için neler, hangi araçlar lazımdır? Çok önemli araçları verelim:

1. İman:

Ayetleri incelemek için her şeyden önce iman gerekir. (Örnek olarak bk. 2/248; 3/49; 15/77; 16/79; 26/8, 67, 103, 121, 139, 158, 174, 190; 45/3) Bu iman; şu veya bu dine iman değildir. Buradaki iman, merak, başarıya inanmak ve sabır gibi bilim ve düşüncede sonuç getirici değerlerin tümünü içermektedir. Bu iman olmadan bilim ve düşüncenin çileli, uzun yolunu yürümek mümkün değildir. Hovarda, hayvanî, zevkçi ve aceleci benlikler bilim ve düşüncede yol alamazlar. Onlar ucuza, aşırmaya, vurguna alışıktırlar. Oysaki bilim ve düşünce, eşkıyalığın, vurgun ve düzenbazlığın işe yaramadığı belki de tek alandır.

2. Bilim:

Ayetleri incelemek için temel araçlardan biri de ilimdir. (Ayrıntılar için bk. burada, İlim mad.)

3. Tefekkür (derin derin, çile çekerek düşünmek):

Ayetlerin gereğince tetkikinde lüzumlu olan yetilerden biri de tefekkürdür. Tefekkür, alışılagelen şekliyle, düşünmek veya düşünce diye çevrilmektedir. Oysaki bu çeviri, kelimenin tam karşılığı değildir. Tefekkür sözcüğünün yapısında tekellüf vardır ki bu, yapılan işte didinmek, derine inmek, zoru göğüslemek, çile çekmek gibi olguların varlığına işaret eder. Kur'an şu cümleyi defalarca tekrarlıyor:

"Bunda, derinden derine düşünen bir toplum için elbette bir ayet vardır." (Örnek olarak bk. 13/3; 16/11, 69; 39/42)

4. Taakkul:

Aklı işletmek, akletmek demek olan taakkul, ayetlerden sonuç çıkarmanın en önemli 'gereken'idir denebilir. Ayetler, 'akleden, aklını işleten bir toplum için' anlam ifade ederler. (Örnek olarak bk. 13/4; 16/12, 67; 24/61; 29/35; 30/24, 28; 45/5)

Dinlemek, kulak vermek de ayetlerin tetkikinde gereklidir. (bk.10/67; 16/65; 30/23)

Bu en önemli araçlara şunları da ekleyebiliriz:

Tezekkür (düşünüp öğüt almak, Kur'an'la meşgul olmak), *ikan* (öğrenilmek istenen şeyi yakından tanımak), *tefakkuh* (inceden inceye araştırmak, ayrıntılara inmek), *tevessüm* (işaretlerden, sembollerden anlam çıkarmak), *nazar* (gözlem), *seyr* (yeryüzünde dolaşmak)...

Azap →